

DEVE GÜREŞİ Mİ, DEVE DÖVÜŞÜ MÜ?

Orhan YILMAZ¹, Mehmet ERTUĞRUL²

Özet

Deve Türk Tarihi'nde her zaman önemli olmuştur. Türkler tarafından develer geçmişte ulaşım, yük, binek, savaşma, beslenme ve spor amaçlı kullanılmıştır. 20. yüzyılda başlayan sanayileşme ve modernleşme ile birlikte develer önemini kaybetmiş ve günümüzde sadece spor ve turizm amaçlı kullanılmaktadır. Türkiye deve popülasyonu 2003 yılında 808 deveye kadar inmiştir. Günümüzde bu rakam 2012 yılı rakamlarına göre 1.135'dir. Deve popülasyonu çoğunlukla Batı Anadolu'da deve güreşleri amacı ile kullanılmaktadır. Deve güreşi organizasyonları yılda 60-70 yerde develerin kızgınlık sezonunda kış mevsiminde düzenlenmektedir. Güreş organizasyonları sadece erkekler tarafından değil, fakat bayanlar ve çocuklar tarafından da izlenmektedir. Bu yönüyle deve güreşleri bir aile sporudur. Türkiye'den farklı olarak develer Afganistan ve Pakistan'da çoğunlukla havut giydirilmeden ve ağızları bağlanmadan dövüştürülür. Türkiye'de ise develere havut giydirilerek ve ağızları bağlanarak güreş yaptırılır.

Anahtar Kelimeler: *Camelus dromedary*, *Camelus bactrianus*, genetik kaynak, göçebe, spor.

Camel Wrestling or Camel Fighting?

Abstract

Camels were always important in Turkish History. In the past camels were used as transport, pack, ride, war, food, and sport animal by Turks. After industrialization and modernization since 20th century, camel lost their importance and nowadays they are only a sport and tourism material in Turkey. Thus the camel population in Turkey decreased to 808 in 2003. Nowadays the number is 1.135 according to data of 2012. The camel population is mostly used for camel wrestling events in Western Anatolia. The camel wrestling events are organized about in 60-70 places annually during winter season when camels are in heat season. Wrestling events are followed by not only men spectators but also women and children. Because of this side, camel wrestling events is a family sport. Unlike Turkey, camels are fought in Afghanistan and Pakistan sometimes without 'havut' (packsaddle) and muzzling. In Turkey, camels are not fought but wrestled by applying havut and muzzling.

Key Words: *Camelus dromedary*, *Camelus bactrianus*, genetic resource, nomad, sport.

GİRİŞ

Deve muhtemelen en son evcilleştirilen hayvan türlerinden birisidir. Devenin Arabistan Yarımada'sında M.Ö. 1.500 yıllarında evcilleştirildiği sanılmaktadır. Daha sonra dünyanın bazı bölgelerine yayıldığı ve M.Ö. 300 yıllarında ise Anadolu'ya ulaştığı düşünülmektedir (Wilson 1998). Türk Tarihi'nde deve at ve koyun ile birlikte çok öneme sahip bir evcil hayvan iken, 20. yüzyıla gelindiğinde yurdumuzdaki deve sayısı 2.000'nin altına düşmüştür. Bu sayının büyük bir çoğunluğu deve güreşlerinde kullanılan develerdir. Çok az kısım bir deve ise Antalya, Mersin ve Muğla'da göçer Yörükler tarafından kullanılmaktadır (Şekil 1) (Yılmaz ve ark. 2011, Çelik 2013). Tarihten bir örnek vermek gerekirse, Moğol İmparatorluğu'nda önemli bir boy olan ve kuvvetli nüfuza sahip Calayır Kabilesi, kendilerini diğer bütün kabilelerden üstün görmüşlerdir. Bu üstünlüğün tek sebebini, "vaktiyle Uygur Kağanlarının develerini yağlamış olma" görevi ile edindiklerini belirtmişlerdir (Ögel 2000).

Şekil 1. Yaylaya göç eden göçebe Yörükler (M. Karakoyun)

2. Deve Güreşleri

Deve güreşleri, diğer spor dallarında farklı olarak, tam anlamıyla bir halk festivali veya şölenidir. Bu spora gönül vermiş insanlar tamamen kendi tutkuları nedeniyle bu işi yaparlar. Deve güreşlerinde hile, şike ve kumar olmaz (Kılıçkırın 1987). Deve güreşlerini sıradan halk tabakası düzenler ve bu güreşlerde bazı ticari aktiviteler, özel ritüeller, müzik, halk oyunları ile birlikte çeşitli gelenek ve görenekler

¹Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootečni Bölümü, 17100 Çanakkale, Türkiye.

²Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootečni Bölümü, 06110 Ankara, Türkiye.

icra edilir. Güreşler sırasında tam bir kültürel alışveriş bulunmaktadır. Deve güreşleri sadece erkekler tarafından değil, fakat bayanlar ve çocuklar tarafından da izlenmektedir. Bu yönüyle deve güreşleri bir aile sporudur (Şekil 2).

Şekil 2. Deve güreşlerinde bayan seyiciler.

Güreşlerden bir gün önce develer o yerleşim yerinde bir geçit yaparlar ve uygun bir meydana toplanırlar. Deve güreşi ve deve tutkunları buraya gelerek, develeri, sahiplerini ve bakıcılarını yakından görme imkanına sahip olur. Davul ve zurnanın eşlik ettiği, genellikle Zeybek veya Harmandalı havaları olmak üzere çeşitli oyun havaları seslendirilir (Aydın 2011).

Güreşlerden önceki gece bir 'Halı Gecesi' düzenlenir. Halı gecesinde deve sahipleri bakıcılar, organizatörler ve bu işe gönül vermiş tecrübeli kişiler katılır. Gecede yenilir, içilir ve eğlenilir. Ayrıca bir el dokuma halı açık artırma ile satılır ve güreşlerin organizasyon masraflarına katkı sağlanır. Gecenin sonlarına doğru dansöz oynatıldığı da olur (Çalışkan 2009). Ancak Halı Gecesi son yıllarda pek düzenli olarak gerçekleştirilmemektedir (Bağcı 2013).

Güreş günü davul ve zurna sürekli olarak çalınır. Bu yönüyle yağlı güreşlere benzer (Anonim 2014c). Her deve o gün sadece 1 güreşe katılır ve eleme usulü bir güreş serisi olmaz. Güreşlerin sonunda herhangi

bir derecelendirme yapılmaz. Birinci, ikinci veya üçüncü gelen develer açıklanmaz. Sadece her güreşte galip gelen devenin sahibine bir makine dokuma halı hediye edilir (Christie-Miller 2011). Güreşlere genellikle 100-150 arasında deve katılır, yani o gün 50-75 arasında müsabaka yapılır (Tablo 1) (Anonim 2014c). Güreşlere katılımı bölgenin özelliği ve güreşlerin o bölgede popüler olması etkiler. Diğer bir faktör ise ulaşımın yakın olmasıdır. Deve sahipleri genellikle uzak bölgelerdeki güreşlere katılmaz ve yakın yerleri tercih ederler (Aydın 2011).

3. Güreş mi, Dövüş mü?

Bazı insanlar bu yapılanın deve güreşi değil, deve dövüşü olduğunu savunmaktadırlar. Bilhassa konuya ve Türk Kültürüne uzak olan bu kişilerin tamamına yakını yurt dışındadır. Konuyu ele alırken 'Camel wrestling' değil, 'Camel fighting' deyimini kullanırlar (Torchia 1971). Bunu yaparken İspanya'daki boğa güreşleri ile bağlantı kurmayı ve deve güreşlerini boğa dövüşleri ile özdeşleştirmeyi amaçlamaktadırlar. Halbuki boğa güreşinde eğlence ve acı içerdik. Ancak deve güreşlerinde sadece eğlence vardır ve acının yeri yoktur. Güreşlerin hiç bir aşamasında develer acı çekmezler. Herhangi bir zor veya tehlikeli durumda hakemler müdahale eder ve urgancılar develeri ayırırlar. Ayrıca deve güreşinin sonunda, boğa güreşlerinde olduğu gibi deve öldürülmez (Kılıçkiran 1987). Türkiye'nin dışında, Afganistan ve Pakistan'da da deve güreşleri yapılmaktadır (İbrahimi 2007, Anonim 2014g). Ancak o güreşlerde genellikle develere havut giydirilmez (Şekil 3). Deve havuttan kuvvet alarak veya diğer devenin havuduna yaslanarak oyun yapar. Bu nedenle devenin havutlu olması önemlidir. Afganistan ve Pakistan'da ki deve güreşlerinde bazen develerin ağız da bağlanmaz. Türkiye'deki güreşlerde develerin ağız 'ağız bağı' (Şekil 4) tarafından güvenli bir şekilde bağlandıktan sonra, 'ağız bağı kontrolcusu' tarafından da iyi bağlanıp, bağlanmadığı kontrol edilir (Şekil 5) (Kılıçkiran 1987).

İl (Güreş sayısı)	Yer
Çanakkale (12)	Ayvacık, Bayramiç, Biga, Büyüktepe, Çan, Çanakkale, Çardak, Ezine, Geyikli, Karacaören, Lapseki, Umurbey
Balıkesir (7)	Altınoluk, Altınova, Ayvalık, Burhaniye, Karaağaç, Pelitköy, Sarıköy
Manisa (4)	Gökkaya, Gölarmara, Sarıgöl, Turgutlu
İzmir (12)	Armutlu, Bağyurdu, Bayındır, Bayraklı, Bergama, Harmandalı, Haydarlı, Kemalpaşa, Menemen, Pınarbaşı, Tire, Torbalı
Aydın (21)	Atça, Bağarası, Bozdoğan, Buharkent, Çine, Didim, Germencik, Işıklı, İncirliova, Köşk, Kurtuluş, Kuşadası, Kuyucak, Nazilli, Ortaklar, Osmanbükü, Selçuk, Söke Turanlar, Yazidere, Yenipazar
Denizli (4)	Acıpayam, Buldan, Sarayköy, Yenicekent
Muğla (13)	Bodrum, Dalaman, Gökova, Karaculha, Konacık, Milas, Mumcular, Ören, Ortakent, Selimiye, Turgutreis, Yalıkavak, Yatağan
Antalya (2)	Demre, Kumluca

Şekil 3. Afganistan'da havutsuz ve ağız bağızsız icra edilen bir deve dövüşü.

Şekil 4. Güreşlerde görevli iki ağız bağcısı.

Şekil 5. Bir devenin ağzının bağlanması.

4. Deve

Tüm güreş develeri 8-9 yaşlarında iken İran üzerinden Afganistan, Pakistan ve Türkmenistan gibi ülkelerden kaçak olarak ithal edilir. İran'ın Maku Şehri ile Türkiye'nin Doğubeyazıt Şehri arası kaçak geçiş yeridir (Anonim 2011, Bağcı 2013). Güreş devesi; tek hörgüçlü Arabistan devesi (Camelus dromedary) dişisi ile çift hörgüçlü Asya devesi (Camelus bactrianus) erkeği melezidir. Bu deve, deveciler arasında 'Tülü' olarak adlandırılır (Kılıçkiran 1987).

Manda ve sığır gibi büyükbaş ruminantlarda boynuz olduğu halde, devede boynuz yoktur ve bu

özellik güreşler için bir avantajdır. Güreşler boynuz nedeni ile kanlı geçmez (Gülsöken 2010). Süt dişleri yaklaşık olarak 7 yaşında iken düşer ve kalıcı dişler 8 yaşında iken tamamlanır. Bir güreş devesi 5 yaşından itibaren alıştırmaya amaçlı olarak güreştirilmeye başlanır. Ancak bir devenin 10 yaşına kadar güreşlerde ezdirilmemesi gerekir ve tam manası ile bir güreş devesi halini alması için 12 yaşına gelmesi gerekir (Şekil 6) (Bağcı 2013). Güreş develeri 10 yaşından 20 yaşına kadar güreşebilirler. Develer her ne kadar 40 yaşına kadar yaşarsa da, 25-30 yaşında sonra bacaklarda problem çıkmaya başlar. Zor yürür veya topallarlar (Bağcı 2013).

Şekil 6. Günümüzde en iyi güreşen ve pahalı develerden Burhaniye'den Çılgın Hasan (Foto Muhammet Karakoyun)

Normal bir erkek güreş devesinin ağırlığı 400-500 kg kadardır. Ancak iyi bakım besleme ile yaz sonlarına doğru develerin ağırlıkları 1.000-1.200 kiloyu bulabilir (Anonim 2012). Ancak develer bu kilolarda güreştirilmezler. Sonbaharda uygulanacak bazı egzersizler ile ağırlıklarının ortalama 900 kiloya düşmesi sağlanır (Bağcı 2013). Sonbaharın sonlarına doğru erkek develer kızırmaya başlar ve develere 'havut' giydirilir (Çulha 2008). 'Havut giydirme' adı ile bir tören yapılır ve genellikle 29 Ekim günü havut giydirilir (Kılıçkiran 1987). Bu törende bütün develere havut giydirilir, develer süslenir ve şehir içinde bir tur attırılır. Turun sonunda şehrin uygun bir meydanında toplanan develer, halk ile buluşturulur. Burada güreş meraklıları develeri yakından inceleme imkanı bulur. Ayrıca deve sahibi ve bakıcıları ile sohbet ederler (Çalışkan 2009). Develere havut giydirildikten sonra, develere idman yaptırılmaya başlanır. Böylece 900 kilo civarına kadar kilo vererek, forma girmeleri sağlanır. Kızgınlık belirtileri kolaylıkla görülebilir. Boyunlarından 'mislik' adı verilen yağlı bir sıvı çıkar (Şekil 7). Arka bacaklarını yanlara açarak, kuyruklarını cinsel organlarına vururlar. Ayrıca bu pozisyonda işerler veya yumuşak bir dışkı çıkarırlar (Bağcı 2013).

Şekil 7. Mislik sıvısının çıktığı deri kabarcıkları.

Deve güreşi meraklılarına göre “Bir güreş devesi anadan doğar, sonradan bakım besleme veya eğitim ile güreş devesi olamaz”. Burhaniyeli havutçu Muhsin'e göre iyi bir güreş devesinin ön tarafı alçak, fakat arka tarafı yüksek olur. Ayrıca boynu uzun, başı küçük, hörgücü simetrik, kuyruğu ince, testisleri dengeli ve penisi büyüktür (Gülsöken 2010). Bir güreş devesi eğitilebilir ancak çok zayıf veya yumuşak huylu bir deve eğitim ile iyi bir güreş devesine dönüştürülemez (Kinzer 2000). İyi bir güreş devesinin hörgücü badem şeklindedir ve buna 'badem hörgücü' denir (Kılıçkırın 1987).

Normal hallerde deve insanlara saldırmaz ve kötülük etmez. Ancak zaman zaman insanlar develere kötü davranabilmektedir. Deve çok kinci bir hayvan olduğu için, kendisine yapılan bu kötülüğü unutmaz ve çok uzun yıllar geçse de, o kişiyi görünce intikam almaya çalışır. Develer insanları görerek, işiterek veya koklayarak tanıyabilir (Bağcı 2013).

Bir güreş devesi güreş alanına getirildiği zaman arka bacaklarına açarak işer ve kuyruğunu sallar. Ayrıca dişlerini gıcırdatarak, bağırır. Bu durum devenin güreşe hazır olduğunu ortaya koyan işaretlerdir. Bazen organizatörler güreş alanına dişi bir deve getirerek, erkek develeri kışkırtır ve güreşe kızıştırırlar (Parkinson 2011). Devenin kulakları da yukarı kalkar. Eğer bir deve kulaklarını kısmış ise, güreşmek istemiyor demektir. Güreş sırasında eğer bir deve, diğer bir deve tarafından ezilir ve bağırılırsa, o devenin gözü yılar ve 2-3 hafta güreşmek istemez. Güreş sırasında bazen deve kulaklarını kısar, kuyruğunu 'tava sapı gibi' diker ve girdiği kapıyı aramaya başlar. Bu devenin kaçacağı anlamına gelir (Bağcı 2013).

5. Oyunlar

Develer genellikle tek, makas, çengel, çırpma, bağ, çatal, kol atma ve kol kaldırma oyunlarını uygularlar. Genellikle deve, güreşler sırasında bu oyunlardan sadece birini uygular. Ancak bir iki oyunu birden veya oyunların hepsini uygulayan develere de bazen rastlanmaktadır. Develerin eşleştirilmesine 'deve çatımı' denir ve develer çatılırken, aynı oyunu uygulayan develerin birbirleri ile eşleştirilmesine dikkat edilir. Develer ayrıca 'sağcı' ve 'solcu' olarak da ikiye ayrılırlar. Mesela tek oyununu oynayan deve ya 'sağ tekci' ya da 'sol tekci'dir. Deve sağ ya da sol hangi taraftan oyun uyguluyorsa, bu adla anılır.

Tek: Develer yan yana geldiklerinde, bir devenin başı ile diğer devenin ayaklarını zorlaması ve düşürmeye ya da kaçırmaya çalışmasına denir. Güreş uzmanlarına göre en etkili oyun tekdir. Eğer bir deve bu oyunu iyi biliyorsa, güreşlerini muhakkak kazanır.

Makas: Her iki deve karşı karşıya gelerek, başları ve havutlarından destek alarak diğer deveyi iter ve kaçmaya zorlar. Bu arada kendi eksenleri etrafında dönerler. Bu oyun genellikle beraberlik ile biter.

Çengel: Bir devenin ayağı ile diğer devenin ayağına çelme takması ve onu çömelmeye zorlamasına denir. Bu oyun 'düz çengel' ve 'bıçak çengel' olarak ikiye ayrılır. Bıçak çengel oyunu çok tehlikelidir ve hakemler müdahale edip, develerin ayrılmasını sağlamazlarsa, devenin, bacağı kırılabilir. Bu nedenle 'Çengelci deve' genellikle sevilmaz ve bir deve sahibi, kendi devesinin çengelci bir deve ile eşleşmesini istemez.

Bağ: İki deve karşı karşıyadır. Bir deve, diğer devenin başını bacakları ile sıkıştırarak, onu çökmeye zorlar. Bu oyun 'tam bağ' veya 'çatal bağ' ve 'yarım bağ' olarak ikiye ayrılır (Şekil 8).

Şekil 8. Umurbey Güreşleri'nde iki devenin tam bağ (çatal bağ) oyunu uygulayışı ve deve sahiplerinin arkada kameralara poz vermesi.

Çırpma: Bu oyunda bir deve bağ oyununu uygularken, diğer deve başını geri çeker ve boynunu diğer devenin boynunu üzerine koyar.

Çatal: Her iki deve de vücudu ile diğerinin başını altına almaya çalışır. Bu oyunu en son uygulayan genellikle güreşi kazanır.

Kol atma: Bir devenin bacağını diğer devenin

boynuna koyarak, onu çökmeye zorlamasına denir.

Kol kaldırma: Bir deve kol atma oyununu uygularken, diğer devenin onu iterek düşürmesine denir (Gülsöken 2010, Bağcıl 2013).

6. Arena

Güreş alanlarına genellikle 'arena' adı verilir. Arenalar sıklıkla toprak zeminli bir futbol sahası ya da amfi tiyatro şekilli uygun bir alandır (Anonim 2010). Eğer böyle bir alan bulunamazsa, zemini toprak herhangi bir alanda develer güreştirilebilir. Ancak arana en önemli şart, yakınlarda uçurum ya da yar olmaması gerekir. Çünkü develer güreş heyecanı ile buradan düşebilirler (Anonim 2012). Develerin güreşeceği, seyircilerin rahatça seyredeceği bir ortam güreş için yeterlidir. Bu nedenle genellikle eğer futbol sahası bulunmazsa, etrafında seyircilerin oturarak, güreşleri seyredebileceği eğimli toprak yükseltiler bulunan alanlar güreşler için idealdir (Şekil 9). Arenanın yükselti bulunmayan kenarlarında ise seyirciler geldikleri araçların üzerine çıkarak güreşleri seyretmeye çalışırlar. Bu tip güreş arenaları senede ancak bir gün deve güreşleri için kullanıldıklarından, sadece deve güreşleri için arena inşa etmek rantabl olmamaktadır. Uygun futbol sahaları güreşler için en uygun alanlardır (Çalışkan 2009). Ancak çok geniş katılımlı deve güreşlerinin yapıldığı Selçuk Deve Güreşleri gibi güreşler için özel deve güreşi arenaları bulunmaktadır ki, Selçuk Deve Güreşleri'ni genellikle 25.000 civarında seyirci izler (Çulha 2008). Çok az yağsa da, yağmur zemini kayganlaştırarak, develerin güreşmelerini zorlaştırır. Bu yüzden yağmurlu havalarda güreşler genellikle iptal edilir (Çalışkan 2010b).

Şekil 9. Çanakkale'nin Çan İlçesi'nde güreş arenası ve seyirciler tarafından kullanılan çevresindeki doğal yükseltiler (Çalışkan 2010b).

7. Hazırlıklar

Öncelikle bu güreşleri düzenleyecek bir organizasyon komitesinin olması gerekir. Bu komite uzun yıllardır güreşleri izleyen, develeri oyunları ile

birlikte tanıyan, güreş devesi camiasının takdirini ve güvenini kazanmış kişilerden meydana gelir. Komite toplanarak hangi develerin güreşlere davet edileceğine karar verirler. Davet edilecek develerin listesi meydana geldikten sonra, bu develerin sahipleri ile teker teker irtibata geçerek, güreşe davet ederler. Deve sahipleri ile develerin kamyon parası ve yolluk miktarları konularında anlaşılır. Eğer deve sahipleri ile anlaşma sağlanırsa, deve sahibi ve komite arasında bir sözleşme imzalanır. Sözleşmeye ayrıca, deve sahibinin güreşe gelmemesi ihtimaline karşı bir tazminat maddesi eklenir ki, bu tazminatın rakamı genellikle 3.000 TL civarındadır. Deve sahiplerine teklif edilen kamyon parası ve yolluk ücreti sabit değildir. Devenin ününe göre bu miktar artar. Kamyon parası devenin geleceği yerin, güreş yapılan yere uzaklığına göre değişebilir. Yolluk miktarı ise genellikle 300-500 TL civarındadır. Organizasyon komitesi ayrıca dışarıdan gelen deve, deve sahibi ve bakıcılarının kalacak yerlerini de ayarlamak zorundadır. Bunların masraflarını da organizasyon komitesi üstlenir (Bağcıl 2013).

Organizasyon komitesi, güreşlerden bir gün önce üç ile beş hakemden meydana gelmek üzere bir hakem heyeti belirler. Bu heyetten birisi saha hakemi, diğerleri ise masa hakemi olarak görev yaparlar. Ayrıca iki adet 'urgancı ekibi' belirlenir. Urgancı ekipleri, develerin oyunu kilitlendiği veya tehlikeli bir oyuna girdikleri zaman develeri urgan atarak, ayırmakla yükümlü ekiplerdir. Bu ekipler 10 ile 20 kişi arasında olur. Üçüncü olarak 'ağız bacı'lar belirlenir. Ağız bağcılar, develerin güreşinden önce bunların ağızını güvenli bir şekilde bağlayan görevlilerdir. Böylece güreş sırasında develerin birbirlerini ısırma riskini önlerler. Ağız bağcılarının sayısı iki ile dört kişi arasında değişir. Ayrıca bir adet 'ağız bağı kontrolcusu' belirlenir. Bu kişi de bağlanan ağızların güvenli bir şekilde bağlanıp, bağlanmadığını kontrol eden kişidir. Organizasyon komitesinin bir başka görevi cazgırı belirlemektir. Cazgır güreşler için çok önemlidir çünkü cazgır güreşlerin en renkli kişisidir. Güreşler başlamadan önce develeri meydana cazgır çağırır. Ancak cazgır güreşe gelen hemen bütün develeri ve sahiplerini, birçok özelliği ile birlikte tanırlar. Develeri arenaya çağırırken, muhakkak mani söyleyerek davet yaparlar. Maniler önceden ayarlanmamıştır ve doğaçlama olarak o anda mani dizerler. Organizasyon komitesi en son olarak kapıdaki biletçileri ve güvenlik görevlilerini belirlerler. Güreş günü hemen tüm görevliler, görevlerini belirten bir kol bandını taşırlar (Çulha 2008, Anonim 2010, Anonim 2012).

Organizasyon komitesinin bir başka görevi, güreşten bir gece önce 'Halı Gecesi' düzenlemektir. Halı Gecesi'nin birkaç amacı vardır. Öncelikle deve sahipleri, bakıcıları ve meraklılarının bir mekanda toplanması, eski dostların tekrar buluşması veya yeni tanışıklıkların ve dostlukların meydana gelmesi sağlanır. Ayrıca bir el dokuma halı, açık artırma ile

değerinin çok üstünde bir fiyata satılır. Halı açık artırmasından elde edilen gelir, deve güreşlerinden elde edilen gelire katılarak, masrafların karşılanmasına, gerekiyorsa kara geçilmesine çalışılır. Bir deve güreşi organizasyonundan sonra elde edilen gelirden, tüm masraflar düşüldükten sonra eğer kar edilmişse, bu para bir hayır işinde kullanılır. Cami, yol, köy binası yapımı gibi işler bu amaçla akla ilk gelen işleridir (Kılıçkiran 1987).

Hakem heyeti güreş gününden bir gün önce veya güreş günü sabah erkenden bir 'deve çatımı listesi' meydana getirirler. Develeri eşleştirirken, develerin yaşına bakılmaz. En önemli kriter, develerin benzer oyunu yapan develerden meydana gelmesidir. Develer arasındaki kilo farkını ise 150-200 kiloya kadar gözetirler. Bu rakamdan büyük kilo farkı bulunan develeri birbirleri ile eşleştirmezler. Deve çatımı meydana getirildikten sonra, liste bir daha değiştirilmez. Ancak bu çatıma itirazı olan deve sahibi, devesini güreş alanına çıkarıp, çıkarmamakta serbesttir. Ancak deveyi alana çıkarmamak genellikle çok onur kırıcı bir davranış olduğundan, bu yola pek gidilmez. (Çulha 2008, Anonim 2012, Bağcıl 2013).

8. Kurallar

Deve güreşlerinin yerleşmiş ve yazılı olmayan bazı kuralları varsa da, bazen bu kurallar bölgeden bölgeye ufak değişiklikler içerebilmektedir (Aydın 2011). Bu kurallarda en çok gözetilen husus, develerin birbirlerini incitmelerinin ve zarar vermelerinin önüne geçmektir (Kinzer 2000). Develer güreş mevsimi boyunca sadece haftada bir gün ve genellikle 10 dakika süren güreşler yapmaktadırlar (Çalışkan 2010a). 1980'lere kadar güreş süresi 15 dakika idi ve bu süre önemli bazı güreşlerde 30 dakikaya kadar çıkabilmekteydi. Eğer develerden birisi galip gelmezse, develer hakemler tarafından berabere ilan edilir (Çalışkan 2010b). Ancak günümüzde sürenin kısalığından dolayı birçok güreş beraberlik ile sonuçlanmaktadır (Çulha 2008.).

Geçmişte güreşler 'ayak', 'orta', 'başaltı' ve 'baş' olmak üzere dört kategoride yapılmakta iken, günümüzde genellikle 'ayak', 'başaltı' ve 'baş' olmak üzere üç kategoride düzenlenmektedir. Yeni güreşe alıştırılan 5 yaş ve üstü develer ayak kategorisinde güreştirilirken, baş kategorisinde ancak 12 yaşını geçmiş tülü develer güreşebilir (Gülsöken 2010, Bağcıl 2013).

Güreşlerde galibiyet 'yıkarak', 'bağırtarak' ve 'kaçırtarak' olmak üzere üç farklı şekilde ortaya çıkar. Yıkarak galibiyette bir devenin rakip deve tarafından yere yıkılması ve havudunun yere değmesi gerekir. Eğer güreş sırasında develerden birisi acıdan bağırsa, yine mağlup ilan edilir. Bağ veya çatal kapan oyunu uygulanan deve genellikle acıdan bağırrı ve yenilir. Eğer devenin birisi güreş alanını terk edecek şekilde rakibinden kaçarsa, yine deve mağlup olur (Gülsöken 2010, Bağcıl 2013). Dördüncü bir yenilgi şekli vardır ancak bu devenin sahibi tarafından

uygulanır. Eğer devenin birisi, diğer deve tarafından eziliyor ve hırpalanmıyorsa, deve sahibi devesinin hırpalanıp, gözünün güreşlerden yılmaması için, elindeki urganı sahaya atar. Buna abandone ile mağlubiyet/galibiyet denir. Günümüzde develer genelde birbirleri ile yenişememekte ve hakemler tarafından berabere ilan edilmektedirler (Kılıçkiran 1987, Gülsöken 2010).

SONUÇ

Afganistan, Pakistan gibi bazı Asya ülkelerinde gerçekleştirilen deve güreşlerinde sıklıkla develere ağızlık takılmamaktadır. Ayrıca bazen develere havut da giydirilmediği ve havutsuz dövüştürüldüğü görülebilmektedir. Köpek dövüşlerinin de çok yaygın olduğu bu ülkelerde deve güreşleri değil, deve dövüşleri daha çok seyirci bulabilmektedir. Bu nedenle bu ülkelerdeki hayvan mücadelesini bir güreş değil ama dövüş olarak nitelenmek yanlış olmaz. Oysa Türkiye'de yapılan tüm güreşler havut giydirilerek ve ağızlık takılarak gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle Türkiye'de gerçekleştirilen deve güreşlerinde yaralanma nadiren görülmektedir. İspanya'da gerçekleştirilen boğa güreşleri önce eğlenceli başlasa da, güreşin sonunda boğa, matador tarafından öldürülmektedir. Ancak Türkiye'deki deve güreşlerinde deve deve ile güreşmektedir. Güreşin sonunda devenin öldürülmesi gibi bir eylem de yapılmamaktadır. Bazı hayvan hakları ile ilgili sivil toplum kuruluşu üyeleri, deve güreşlerinin yasaklanmasına veya en azından develerin güvenliğini sağlayan bir takım yeni kuralların konulmasına çalışmaktadırlar. Ancak deve güreşleri yukarıdaki cümlelerle anlatıldığı yönleri ile incelendiği zaman, Türkiye'deki geleneksel uygulamanın bir deve dövüşü değil, deve güreşi olduğu görülecektir. Bu yönüyle deve güreşleri geleceği korunmalı, deve güreştiren ve güreş devesi yetiştiren orta ve dar gelirli güreşseverler devletçe desteklenmelidir.

KAYNAKLAR

- Anonim (2010) Getting the Hump - Camel Wrestling Season Now in Full Swing. <http://www.fethiyetimes.com/just-visiting/things-to-do/5976-getting-the-hump-camel-wrestling-season-now-in-full-swing.html> (erişim tarihi 04.02.2012)
- Anonim (2011) Fethiye Times Meets a Camel! <http://www.fethiyetimes.com/expat-zone/environmentculture/6483-fethiye-times-meets-a-camel.html> (erişim tarihi 08.03.2011)
- Anonim (2012) Deve Güreşleri. <http://www.konakli.bel.tr/index.php?act=actvitishw> (erişim tarihi 04.02.2012)
- Anonim (2014c) Camel Wrestling. http://en.wikipedia.org/wiki/Camel_wrestling (erişim tarihi 04.02.2012)
- Anonim (2014d) Deve Guresi Takvimi. <http://deveci.blogspot.com.tr/2013/07/2014-deve->

- guresi-tarihleri.html (erişim tarihi 03.02.2014)
- Anonim (2014e) Deve Guresi Takvimi. <http://www.deveciler.com/v1/index.php/deve-guresi-takvimi> (erişim tarihi 03.02.2014)
- Anonim (2014f) Deve Guresi Tarihleri. <http://www.deveguresleri.net/> (erişim tarihi 03.02.2014)
- Anonim (2014g) Camel fighting in Afghanistan. http://dailymail.co.uk/ipix/20110331/article-0-0B47E87A00000578-413_968x529.jpg (erişim tarihi 03.02.2014)
- Aydın A F (2011) A Brief Introduction to the Camel Wrestling Events. Camel Conference of SOAS, University of London, 23-25 May 2011. <https://www.soas.ac.uk/camelconference2011/file75386.pdf> (erişim tarihi 04.02.2012)
- Bağcı F (2013) Personal interview on 2 March 2013, Kepez Beldesi, Canakkale.
- Çelik Y (2013) Personal interview on 14 April 2013, Büyük Eceli Koyu, Gulnar, Mersin.
- Christie-Miller A (2011) Turkey: Tradition of Camel Wrestling Making a Comeback. <http://www.eurasianet.org/node/62784> (erişim tarihi 30.01.2014)
- Çalışkan V (2009) Geography Of a Hidden Cultural Heritage: Camel Wrestles in Western Anatolia. The Journal of International Social Research 2(8): 123-137.
- Çalışkan V (2010b) Kültürel Bir Mirasın Coğrafyası: Türkiye'de Deve Guresleri. Selcuk Belediyesi Yayinlari, No:3. Anka Matbaacilik, Istanbul.
- Çulha O (2008) Kultur Turizmi Kapsaminda Destekleyici Turistik Urun Olarak Deve Guresi Festivalleri Uzerine Bir Alan Calismasi. Journal of Yasar University 3(12): 1827-1852.
- Gülsöken S (2010) Ayirin Develeri. Ege Yayinlari, Istanbul.
- Ibrahimi SY (2007) High Stakes in Afghan Camel Wars. <http://iwpr.net/report-news/high-stakes-afghan-camel-wars2> (erişim tarihi 30.01.2014)
- Kılıçkiran MN (1987) Ege'de Kis Turizminin Kurtaricisi "Deve Guresleri". In: III. Milletlerarasi Turk Folklor Kongresi Bildirileri. Basbakanlik Basimevi, Ankara, 125-146.
- Kinzer S (2000) Selcuk Journal; In These Prizefights, Camels Wrestle for Carpets. Newyork Times, 19 January 2000.
- Ögel B (2000) Türk Kültür Tarihine Giriş, Cilt 6. Kültür Bakanlığı Yayinevi, Ankara.
- Parkinson J (2011) What's a Bigger Draw Than a Camel Fight? A Camel Beauty Contest, of Course. Wall Street Journal, 22 January 2011.
- Torchia J (1971) Camel Fighting. The Palm Beach Post, 16 February 2011. <http://news.google.com/newspapers?id=UaM1AAAAIBAJ&sjid=KbcFAAAAIBAJ&pg=1478,2821155&dq=camel-fighting&hl=en>
- Wilson RT (1998) Camels. Mac Millan Education, Hong Kong.
- Yılmaz O, Ertuğrul M, Wilson RT (2011) The Domestic Livestock Resources of Turkey: Camel. Journal of Camel Practice and Research 18(2): 21-24.

Sorumlu Yazar

Orhan YILMAZ
zileliorhan@gmail.com

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Ziraat Fakültesi,
Zootekni Bölümü, 17100 Çanakkale, Türkiye.

Geliş Tarihi : 24.12.2014
Kabul Tarihi : 07.10.2015